

**ДИНАМІЧНИЙ ПІДХІД ДО МОДЕЛЮВАННЯ СТРУКТУРИ
НАЦІОНАЛЬНОГО ПОШТОВОГО ОПЕРАТОРА**

**THE DYNAMIC APPROACH TO MODELING THE STRUCTURE
OF THE NATIONAL POST OPERATOR**

Анотація. В статті досліджено принципи використання динамічного підходу до моделювання структури національного поштового оператора на підставі еволюційної концепції розвитку організацій.

Summary. In article principles of use of the dynamic approach to modeling the structure of the national post operator are considered on the basis of the evolutionary concept of development of the organizations.

Проблеми дослідження, формування та впровадження структур організацій знайшли широке відображення у зарубіжній економічній літературі в працях М. Альберта, І. Ансоффа, О. Чандлера, П. Друкера, Д.У. Дункана, П. Ленда, М. Мескона, А. Хоскінга й ін [1- 4].

Засновники класичної теорії приділяли більш значну увагу організаційним аспектам управління, сутність яких розкривається чотирма положеннями [5]:

- науково обґрунтовувати кожний елемент роботи;
- за допомогою визначених критеріїв вибирати, а потім навчати та розвивати виробничу силу;
- тісно співпрацювати з людьми, забезпечуючи при цьому виконання розроблених наукових принципів;
- забезпечувати обґрунтований розподіл праці та відповідальності між керівником та працівником.

Ці положення досить ефективно використовуються при застосуванні класичного стратегічного підходу до розвитку організації.

На початку 1970-х років американський вчений І. Ансофф висунув низку нових ідей відносно підходів до розуміння і розвитку організаційних структур [1]. Виходячи з цього, визначимо два підходи до формування структур організації національного поштового оператора: структурний та динамічний.

Динамічний підхід, який отримав останнім часом найбільше поширення, головну увагу приділяє аналізу зв'язків організації з середовищем, в якому вона діє, та з джерелами ресурсів. Однією з головних тез динамічного підходу є існування тісної залежності між характером зовнішніх взаємозв'язків і поведінкою організації, з одного боку, і її внутрішнім устроєм – з іншого. Цей взаємозв'язок спостерігався О. Чандлером [6] на прикладах з історії американських компаній.

Однак класична теорія, внаслідок об'єктивних причин, неспроможна адекватно відповісти на питання пристосування структур до умов зовнішнього середовища, які почали стрімко змінюватися у другій половині ХХ століття. Це підштовхнуло теоретичні узагальнення та прикладні наукові дослідження в управлінні, які знайшли своє місце у теорії еволюційної концепції, яка широко застосовує динамічний підхід у моделюванні структури організації.

Тому, на наш погляд, саме застосування теорії еволюційної концепції та її підходів дозволить вірно описати як існуючий стан структури оператора, так і моделювати її у майбутньому.

Отже, *мета роботи* полягає у визначенні ефективних організаційно-економічних підходів при моделюванні структури національного поштового оператора на базі використання динамічного підходу теорії еволюційної концепції.

Визначимо сутність поняття “структура національного поштового оператора”, та що саме воно несе в собі з точки зору його функціонування в сучасних умовах запровадження ринкової діяльності, глобалізації та високого рівня конкуренції з боку телекомунікаційних компаній, які активно впроваджують нові послуги з передачі інформації.

Структура організації національного поштового оператора являє собою сукупність усіх підрозділів оператора, побудованих відповідно до їхньої ієрархічної належності і взаємозв'язків між ними, які безперервно перебувають під впливом зовнішнього середовища.

Безліч модифікацій структур, на яких базується діяльність поштових операторів, знаходяться у конкурентній боротьбі, внаслідок чого відбувається еволюційний економічний добір не тільки

найбільш дієздатних агентів процесу відтворення, але й також найбільш ефективних видів відносин володіння з урахуванням специфічних умов побудови структури організації.

Наприкінці 80-х років минулого століття спостерігався бурхливий розвиток комплексу наукоємних галузей. Він був викликаний необхідністю широкомасштабної модернізації виробництва, відзначився насиченням платоспроможного попиту масовою стандартизованою продукцією, диверсифікацією й індивідуалізацією суспільних потреб. Все це диктувало необхідність значно прискорити оновлення номенклатури поштових послуг. За таких обставин виникла гостра необхідність у збільшенні гнучкості економічного механізму роботи поштових операторів для того, щоб швидко реагувати на зміни напрямків розвитку науки та технології, структуру попиту, гостру конкуренцію з боку телекомунікаційних компаній тощо.

Отже, національного поштового оператора слід розглядати як виключну організацію, що охоплює матеріальні і нематеріальні структури та потребує внутрішніх змін завдяки загальносвітовим та державним тенденціям до глобалізації, широкого впровадження конкурентних послуг з боку як поштових, так і телекомунікаційних операторів.

Національний поштовий оператор як суб'єкт економічних відносин здійснює виробничу та організаційну функції у тісній залежності від зовнішнього середовища, яке вимагає здійснення нових функцій, до яких слід віднести:

- мобілізацію капіталу за рахунок коштів інвесторів або кредиторів, накопичення доходів та управління їх використання в межах та поза межами діяльності;
- визначення і концентрацію потреб споживачів, тобто управління процесом обміну між суб'єктом економічних відносин та його контрагентами;
- використання існуючих та пошук нових методів організації діяльності для збереження передових позицій на ринку;
- запровадження діяльності щодо розробки та використання надбань науково технічного прогресу, нових технологій, нових послуг для підвищення ефективності, розширення пропозиції, захвату нових ринків збуту тощо.

Національний поштовий оператор, як організація, може бути описаний за допомогою низки параметрів, серед яких головними є: цільове призначення, здатність отримання економічного ефекту, правова і нормативна основа, ресурси, процеси управління і структура, розподіл праці і ролей, система внутрішніх соціальних і економічних зв'язків. Необхідність їх дослідження та аналізу підштовхнуло розвиток теорії організації поштового зв'язку, в основу якої слід покласти поняття організації як системи, що здатна до самоорганізації на всіх етапах її життєвого циклу, адаптації до будь-яких змін у зовнішньому середовищі, збереження та підвищення економічного ефекту. Це положення засноване на змінах, з одного боку – в поведінці споживача, а з іншого – в технології [1].

З еволюційною орієнтацією в рамках організаційної теорії пов'язаний, насамперед, популяційно-екологічний підхід.

У центрі цього напрямку стоїть прагнення плідно перенести аналогії зі сфери біологічної еволюційної теорії в інші області, у даному випадку в теорію організації [4].

Структура національного поштового оператора, як уже зазначалося, є складною та багаторівневою, тому застосування динамічного підходу теорії еволюційної концепції повинно більш ефективно розкрити механізми та відобразити етапи її трансформації.

Для цього розглянемо модель побудови структури поштового оператора як модель "варіація – добір – збереження". Використовуючи популяційний підхід, який базується на динамічній стохастичній моделі, складовими частинами якої є три процеси – зміни, добір і збереження корисних ознак, визначимо об'єкт дослідження. Таким об'єктом виступатиме популяція організацій в області поштового зв'язку – оператори, що, з одного боку, характеризуються загальною структурою (організаційною формою), аналогічно фенотипу в біології. З іншого – кожна з них за аналогією з генами живих істот має так називані "компси" (набір відмітних ознак), що утворюють базовий матеріал (так називаний генотип) для еволюції.

Процес варіації складається з низки інновацій, що реалізуються головним чином при формуванні нової моделі організації. При даному підході структуру оператора можна розглядати в тісній аналогії зі створенням видів у біології, що призводить до утворення організації нового типу. Варіація нових організаційних типів є вихідним етапом для процесу добору в даній популяції.

Умовно в структурі поштового оператора можна визначити такі фенотипи:

- техніко-технологічний;
- економіко-фінансовий;
- організаційний;

– маркетинговий.

Кожний з фенотипів визначимо як вид діяльності або площину, в який функціонує оператор. Тоді “компсами” (генотипами) для неї буде низка показників ефективності діяльності, які можуть бути розраховані з використанням математичних функцій, що здатні описати кожну з площин при заданих критеріях оптимізації.

Такий поділ дозволяє нам досліджувати, наприклад, рівень “смертності” фенотипів або організаційних типів. Тут знову виявляється аналогія з біологічною концепцією теорії природного добору, яка на перше місце в боротьбі за виживання ставить успішне розмноження, що в нашому випадку є підвищенням ефективності, або переходом від даного фенотипу до нового.

При цьому, на рівні “компсів” ми маємо змогу досліджувати елементи знання, які забезпечують успішну репродукцію нових організаційних форм, тобто показники діяльності. Добір при цьому носить чисто детерміністський характер і реалізується під впливом зовнішніх стимулів. На стадії збереження ми можемо досліджувати зусилля, які організація докладає для утримання і подальшого використання відібраних позитивних змін.

Метод популяційної екології – це, насамперед, динамічний підхід, що зосереджує увагу на змінах, незважаючи на ідею утримання позитивних ознак. Застосування цього методу дозволяє нам враховувати і так названу залежність шляхів, щоб повніше зрозуміти і пояснити як інерційні, так і рушійні сили адаптації на базі попередньої історії розвитку.

При аналізі концептуальних організаційних розробок потрібно якомога повніше враховувати складність зовнішнього середовища. Тому варіантність системи повинна бути максимально високою. Шляхом стимулювання самоорганізації в умовах великої складності і багатоваріантності управління, ми повинні орієнтуватися на ситуаційні підходи. Мова йде про системно-еволюційну раціональність, коли створюються обставини, що визначають межі активності організації.

Для прикладу дослідження скористаємося принципом багатьох рівнів у його застосуванні до структури організації національного поштового оператора. Відповідно до цього принципу будь-яка система – у даному випадку оператор – еволюціонує одночасно на декількох зовнішніх і внутрішніх рівнях. Ці рівні знаходяться в інтерактивному зв'язку. Порядок на одному рівні часто відбивається на активності інших рівнів. При прийнятті до уваги всіх рівнів, як внутрішніх, так і зовнішніх, мабуть, що для організації, що для її успіху в процесі добору суттєві не тільки економічні, але і суспільні критерії ефективності. Їхнє урахування неминуче, якщо оператор має намір успішно працювати в умовах динаміки і зростаючої складності його структури, і навколишнього середовища. Принцип багатьох рівнів указує також, що на кожному з них діють, хоча й за різними формами, обидва еволюційні правила – прагнення до збереження ідентичності й адаптація до зовнішнього середовища.

У світлі зазначеного принципу для поштового оператора визначимо *п'ять взаємодіючих рівнів активності*.

1. Рівень базових системних елементів. На підставі мікронапряму біологічної еволюційної теорії і меметики можна констатувати, що базові елементи соціальних систем (“меми”) завжди прагнуть до так званого безсмертя і на всіх рівнях впливають на еволюцію, оскільки активність оператора (як соціальної системи в тому числі) проходить в трьох вимірах – гуманітарному, інституціональному і змістовному.

“Меми” у гуманітарному вимірі є ключовими цінностями оператора. Ідеї і принципи, що знаходять застосування при розробці ключових процесів і структур, утворюють “меми” в інституціональному вимірі. Що стосується змістовного виміру, то тут як “меми” виступають ключові компетенції керівництва оператора, від них залежить, яку інформацію оператор сприймає і як її обробляє, які цілі ставлять індивіди, і що вони роблять для їхнього досягнення. Саме ключові цінності є головними факторами, що обмежують чи розширюють раціональність рішень менеджерів і призводять до того, що в абсолютно рівних чи схожих ситуаціях різними операторами провадяться різні дії. Ключові цінності відіграють також вирішальну роль у виборі акценту в рамках дилеми “збереження ідентичності – адаптація”.

Шляхи розвитку в минулому визначають у поштовому операторі зміну ключових цінностей з індивідуальних на організаційні (феномен “залежності шляхів”). Це дозволяє операторові з'ясувати, якими індивідуальними і корпоративними цінностями він володіє, який їхній вплив на різних рівнях активності, і яким чином він може і повинен змінюватися. Саме від цього залежить подальша еволюція структури організації поштового оператора.

2. Рівень товарно-ринкових комбінацій. Цей рівень являє собою головний об'єкт теорії стратегії. Тут еволюційний напрямок також дозволяє значно розширити дослідницький підхід. На даному рівні на перший план висувається функція середнього менеджменту і його взаємодія з вищим

менеджментом. Емпіричні дослідження показують, що положення і роль середнього менеджменту в процесі пошуку оптимальної структури усе ще недооцінюються.

3. Рівень оператора. У рамках стратегічної теорії цей рівень входив головним чином у сферу портфельного менеджменту стратегічних господарських одиниць. Поряд з оптимізацією зазначеної сфери надалі відповідно до еволюційного напрямку зростає і значення фірмової концепції. У результаті визнання двох основних принципів еволюції – прагнення до збереження ідентичності й адаптація – значно збагатяться дискусії щодо передбачення на рівні організації. Представляється, що в рамках передбачення необхідно дотримувати баланс між прагненням до збереження ідентичності й адаптацією. Особливого значення при цьому набуває питання, чи повинен поштовий оператор дотримуватися один раз обраної (передбаченої) перспективи чи свідомо стати на шлях подальшого розвитку (тобто знову дилема – ідентичність чи адаптація).

З одного боку, збереження ідентичності допомагає оператору залишатися певною мірою автономним. З іншого, в умовах високої динамічності зовнішнього середовища першорядного значення набувають адаптаційні спроможності поштового оператора. Усвідомлення відношення до ідентичності і цінностей, що знаходяться в її основі, допомагає суттєво збільшити діапазон раціональності на рівні оператора і розширити тим самим сферу його діяльності. Цей ефект підсилюється в результаті свідомого урахування зовнішніх рівнів.

4. Рівень альянсів. Цей рівень відповідно до еволюційного підходу повинен розглядатися в більш розширеному плані. Еволюційна теорія дає нам можливість простежити зв'язки і ситуації, коли для господарської одиниці – у даному випадку поштового оператора – виявляється більш вигідною кооперація, а не конкурентна боротьба.

5. Рівень суспільства. Свідоме урахування цього рівня сприяє більш глибокому розумінню соціального контексту і тим самим дає можливість оператору зайняти вигідну позицію і розраховувати на успіх. Плідною для оператора в цьому плані є концепція "пошуку середовища проживання", сутність якої полягає в тому, що підприємства часто воліють скоріше передислокуватися через суспільні умови, що погіршуються, в інші місця чи суспільні сфери, які краще відповідають їхній ідентичності, чим адаптуватися до мінливих обставин. За таких обставин, діапазон підприємницької активності оператора має можливість суттєво розширитися завдяки тому, що менеджери можуть усвідомлено вплинути на привабливість тієї чи іншої діяльності на суспільному рівні.

Еволюційна точка зору, як показав, аналіз принципу багатьох рівнів, повинна стати інноваційною для теорії організації. Одночасне урахування різних, але взаємодіючих зовнішніх і внутрішніх рівнів активності оператора дозволяє ефективно інтегрувати раніше роздільні підходи до стратегічного розвитку (ресурсного, ринково орієнтованого, з позиції груп інтересів тощо). Принципи сучасної еволюційної теорії, на думку автора, є плідними і для організаційних досліджень, а також можуть комбінуватися з іншими метатеоріями, наприклад, з теорією систем.

Здатність системи моделювати зовнішнє середовище нерозривно пов'язана з необхідністю ієрархічної організації її самої. Для того, щоб у процесі самоорганізації зберегти себе, система повинна певним чином інтерпретувати інформацію про зовнішні і внутрішні імпульси. Для цього в ній необхідно формувати додатковий ієрархічний рівень, на якому замикається контур зворотного зв'язку з зовнішнім середовищем. Цей рівень забезпечить ефективне групування внутрішніх елементів і здійснює добір тих внутрішніх імпульсів, що дозволяють адаптуватися з найменшими змінами в структурі системи. Таким чином, здатність до еволюції й адаптації визначається реальною можливістю управляючого рівня відбивати й інтерпретувати інформацію.

Якщо звернутися до теорії і практики управління, то цілком певно можна стверджувати, що висновки синергетики відповідають логіці еволюції практичних організаційних систем. Дійсно, в основі ефективного управління підприємствами лежать спроби знайти компроміс між суперечливими вимогами організаційної гнучкості й економії на масштабах діяльності за рахунок об'єднання однорідних видів діяльності і ресурсів.

Висновки. Таким чином, при застосуванні динамічного підходу до моделювання структури національного поштового оператора необхідно здійснити умовний розподіл його структури на такі площини:

- технологічна інфраструктура;
- організаційна інфраструктура;
- фінансово-економічна інфраструктура;
- маркетингова інфраструктура.

Кожна площина має бути проаналізована за критеріями, які їй притаманні та здатні вірно відбивати її стан.

На наступному етапі – провести аналіз взаємозв'язків між зазначеними площинами та визначення їхнього впливу як “кожної на кожну”, так і “кожної” на діяльність оператора взагалі. Поряд з цим необхідно проаналізувати зовнішнє оточення оператора з позицій:

- державних інтересів з розвитку поштового зв'язку;
- конкурентного оточення як в галузі, так і з боку інших секторів (наприклад, телекомунікаційного, банківського, транспортного тощо);
- потреб та можливостей впровадження нових технологій для надання традиційних та інших послуг;
- розвитку світових тенденцій в організації діяльності провідних поштових операторів тощо.

Для практичного використання висновків в управлінні пропонується використовувати наступний алгоритм моделювання структури поштового оператора.

На першому етапі сформувати набір областей господарської діяльності підприємства, що дозволить максимізувати досягнення цілей, виходячи з профілю організаційних можливостей і прогнозу стану зовнішнього середовища, що включає опис усіх очікуваних змін.

На другому етапі здійснити декомпозицію цієї структури, в якій розподіл за областями господарської діяльності доповнити розподілом за рівнями організаційної стратегії в кожній області і функціях господарської діяльності. Тим самим структура оператора отримає гнучкість та адекватність різноманітності зовнішнього середовища.

На третьому етапі здійснити синтез організаційних одиниць на основі об'єднання отриманих на другому етапі елементів структури за ознакою однорідності функціонального потенціалу для забезпечення використання позитивного ефекту масштабу, закладеного на першому етапі проектування.

В результаті дослідження можна зробити висновок про те, що застосування динамічного підходу теорії еволюційної концепції дає можливість найбільш точно відбивати стан та проводити моделювання складних багаторівневих структур, які притаманні національним поштовим операторам.

Література

1. Ансофф И. Новая корпоративная стратегия. – С.Пб: Питер Ком, 1999.
2. Друкер Ф. П. Рынок: как выйти в лидеры. Теория и практика. – М.: Book chamber international, 1992.
3. Дункан У. Джек. Основополагающие идеи в менеджменте: Пер. с англ. – М.: Дело, 1996.
4. Закс С. Эволюционная теория организации//Проблемы теории и практики управления. – 1998. – №1.
5. Управление организацией: Учебник / Под ред. А.Г. Поршнева, З. П. Румянцевой, Н.А. Саломатина. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.:ИНФРА-М., 2000.
6. Chandler A. Strategy and Structure. – Camb. (Mass.): MIT Press, 1962.